

РЕГІОНАЛЬНА ПРОГРАМА
«ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ Й
УПРАВЛІННЯ В ЛІСОВОМУ СЕКТОРІ
КРАЇН СХІДНОГО РЕГІОНУ ДІІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНСТРУМЕНТУ
СУСІДСТВА ТА ПАРТНЕРСТВА ІІ»

Програма фінансується Європейським Союзом і впроваджується
Світовим банком у партнерстві з WWF та МСОП

www.enpi-fleg.org

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ТА ВИЯВЛЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ГАЛЬМУЮТЬ ЙОГО ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Сагаль Сергій

Київ 2014

ЗМІСТ

Резюме	3
Вступ	4
1. Законодавча база та регуляторні акти.....	6
2. Аналіз виробництва основних видів продукції деревообробки.....	12
3. Аналіз експорту, імпорту та внутрішнього споживання продукції деревообробки	21
4. Аналіз ефективності використання необробленої деревини.....	28
Висновки	33
Список використаних джерел	36

РЕЗЮМЕ

В роботі проведений аналіз концепцій державної промислової політики в частині розвитку деревообробного сектору економіки країни. Наведені результати детального дослідження механізмів реалізації необробленої деревини. Зібрано, впорядковано та проаналізовано статистичні дані з обсягу виробництва продукції деревообробки та меблів як в грошовому, так і в натуральному виразі.

Зроблено аналіз умов ведення зовнішньоекономічної діяльності в Україні та країнах-сусідах. Наведені дані щодо обсягів експорту та імпорту виробів з деревини та меблів в натуральному та грошовому виразі. Проілюстровано обсяги реалізації продукції деревообробки та меблів, їх внутрішнє споживання та питому вагу імпорту у внутрішньому споживанні. Проаналізовано обсяги експорту необробленої деревини та ефективність використання лісових ресурсів в Україні. Виявлено чинники, що стримують подальший розвиток деревообробного сегмента виробництва. Розроблено комплекс заходів до плану дій з покращення ситуації в галузі.

ВСТУП

Під час аналізу економічного зростання країн-лідерів світового ринку – США, Канади, Німеччини, Фінляндії зазвичай не береться до уваги те, що одним з головних чинників їх ринкової експансії є потужна лісопереробна промисловість. В той же час Японія, взагалі не маючи лісів, заробляє на глибокій переробці деревини, що імпортується, будучи основним постачальником фанери і займає 8,1% в світовому виробництві меблів. Сьогодні, обсяг світової торгівлі лісопродукцією складає понад 1 трл. \$, і надалі прогнозується її стійке зростання. Це свідчить про те, що деревина і вироби з неї є стратегічним ресурсом економіки будь-якої країни і біржовим товаром. А найважливішими передумовами розвитку деревообробної галузі України є наявність власної сировини.

Взаємозв'язки деревообробної промисловості із багатьма іншими галузями економіки обумовлюють її роль у становленні економічного розвитку держави. В Україні, зокрема, продукція деревообробної промисловості охоплює більш ніж 300 назв товарної продукції, яка поставляється на внутрішній і зовнішній ринки, що супроводжується тісною взаємодією із цілою низкою галузей, які виступають як споживачами, так і постачальниками для неї. До таких галузей можна зарахувати машинобудування, хімічну та легку промисловість, транспорт, зв'язок, будівництво тощо. В теперішній час до складу деревообробної галузі України входять деревообробні, меблеві підприємства та великий комплекс підприємств допоміжного призначення.

В даній роботі необхідно провести аналіз деревообробного сегменту лісового сектору України з метою оцінки його потенціалу, виявлення чинників, які перешкоджають інноваційному розвитку та сприяють його тінізації.

Для досягнення цієї мети необхідно проаналізувати законодавчу базу, регуляторні галузеві акти, структуру галузі, взаємодію лісового і деревообробного комплексів. Провести детальний аналіз механізмів реалізації необробленої деревини. Зібрати та проаналізувати статистичні дані щодо роботи галузі як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих підприємств. Всі дані необхідно обробити, згрупувати і представити в вигляді таблиць, діаграм та графіків.

Для виконання цих завдань було проведено моніторинг законодавчої бази та регуляторних актів таких, як Укази Президента, Закони України та їх проекти, Постанови Кабінету Міністрів, відомчі накази, Положення про Міністерства та відомства, Цивільний кодекс та Господарський кодекс України. Всі статистичні дані взяті з матеріалів публікацій та статистичної

інформації Державної служби статистики України. Окремі висновки та цифри отримані експертним методом.

Проведений аналіз свідчить, що лісовий сектор економіки в Україні має значний потенціал, який використовується недостатньо ефективно. Це обумовлено недосконалою законодавчою базою, що регулює роботу галузі. Відсутня концепція промислової політики в галузі, а також Програма її інноваційного розвитку. Механізм реалізації деревини не відповідає вимогам сучасності і потребує негайного вдосконалення.

Відчувається недостатній вплив на галузь державного регулятора, також відсутня своєчасна реакція та координація між регуляторами лісового та деревообробного ринку.

Функції Держлісагентства України не узгоджуються з антимонопольними принципами.

Деревообробна промисловість України в цілому є достатньо розвиненою і забезпечує основні потреби народногосподарського комплексу країни. Виробництво основних конструкційних матеріалів ДСП, ДВП, МДФ, фанери, столярних виробів отримало інноваційний розвиток, значно збільшило обсяги, асортимент і якість продукції.

Створено практично нові підгалузі виробництва ламінованих деревинностружкових плит, стільниць, оздоблених деревинноволокнистих плит, плит МДФ та OSB.

Практично наново створена меблева промисловість на базі новітніх технологій, що дозволило збільшити обсяги виробництва, асортимент та якість меблів. Однак відсутність необхідних і ефективних механізмів регулювання внутрішнього ринку стримує подальший розвиток деревообробного сегмента лісового сектору економіки України.

1. ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА РЕГУЛЯТОРНІ АКТИ

Україна є однією з найбільш промислово розвинутих країн Європи з прогнозованим річним обсягом виробництва на рівні одного трильйона гривень. Безумовно, що такий промисловий потенціал є основою соціально-економічного стану країни.

В зв'язку з цим Президентом та Кабінетом Міністрів України за останні десять років було розроблено і затверджено дві концепції державної промислової політики України.

Перша концепція державної промислової політики була затверджена Указом Президента України від 12.02.2003р. № 102-2003р. [1]. В відповідності до цієї концепції Кабінетом Міністрів України була розроблена і затверджена «Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки» [2]. В процесі їх виконання необхідно було забезпечити плавний перехід промислового комплексу до ринкових умов та стабілізувати його роботу. Для цього передбачалось розробити та переглянути державні та галузеві науково-технічні програми.

У деревообробній промисловості до пріоритетних напрямків віднесено виробництво фанери, деревинностружкових та деревинноволокнистих плит, меблів [2].

На жаль, більшість положень цієї програми в деревообробній галузі не була реалізована. Існуючу програму розвитку деревообробного комплексу було відмінено, а нову так і не розроблено. Як результат було практично зупинено фінансування науково-технічних розробок в галузі.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 липня 2008р. № 947-р була схвалена Концепція проекту загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017р. [3], в якій визначалися проблеми, аналізувалися причини їх виникнення та обґрунтовувалася необхідність розв'язання їх програмним методом.

Основною метою програми розвитку промисловості є активізація інноваційно-інвестиційної діяльності промисловості, забезпечення ринку конкурентоспроможними промисловими товарами та прискорена інтеграція промислового комплексу у світове виробництво.

В деревообробній та меблевій галузі першочерговим завданням є випереджальний розвиток виробництва сучасних конструкційних матеріалів та готових виробів на базі застосування ресурсозберігаючих технологій, автоматизованих гнучких ліній, застосування технологічних процесів глибокої переробки деревини, встановлення заборони на експорт круглого лісу і заготовок та запобігання незаконній вирубці лісу.

У разі виконання цієї програми передбачалось збільшення у 3 рази обсягів промислового виробництва, підвищення його рівня інноваційності з досягненням частки інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції до 15-20 % у 2012 році і до 30-35% у 2017 році (2005 рік – 6,5 відсотка).

Однак положення цієї Концепції були виконані лише частково, а сама Концепція була відмінена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 603-р (603-2013-р).

В даний час промислова доктрина і відповідна їй концепція державної промислової політики України реалізується Міністерством економічного розвитку і торгівлі і Міністерством промислової політики України [4-5].

Мінпромполітики є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної промислової політики, в тому числі вживає заходів до розвитку деревообробної промисловості шляхом прийняття регуляторних актів.

Реалізація промислової політики в деревообробній галузі зводиться до проведення нарад з керівним складом підприємств галузі, інформування з деяких питань розвитку, підготовки пропозицій Кабінету Міністрів України по тарифному регулюванню ринку. Значну роль відіграло Міністерство промислової політики в розробці Положення про аукціони з продажу необробленої деревини [7] відстоюючи позицію щодо безумовного і першочергового забезпечення підприємств лісоматеріалами. Вирішальне значення мала підтримка Міністерства вітчизняних виробництв деревинностружкових плит в 2004 році в антидемпінговому розслідуванні щодо виробників плит Польщі та Словаччини.

Однак слід зауважити, що за час існування Мінпромполітики не було прийнято жодної Постанови чи Розпорядження Кабінету Міністрів України, не розроблена Програма розвитку деревообробної галузі України, звернуті науково-технічні програми, що говорить про відсутність бачення стратегії розвитку галузі в Україні на перспективу.

Надзвичайно важливим регуляторним актом в лісовій та деревообробній галузі є Положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини, затверджене Наказом Держкомлісу України від 19.02.2007р. № 42 і погоджене та зареєстроване Міністерством юстиції 26.02.2007р. за № 164/13431 [6].

Положення є міжвідомчим і регулює порядок реалізації всієї необробленої деревини, заготовленої підприємствами, які здійснюють заготівлю деревини як постійні користувачі лісових ресурсів, за винятком деревини, яка використовується постійними лісокористувачами.

Положення регламентує реалізацію всієї необробленої деревини виключно на аукціонах та на спеціалізованих торгах.

Особливістю аукціонів є те, що до участі в них не допускаються нерезиденти з метою першочергового забезпечення вітчизняних товаровиробників деревиною.

Організатором аукціонів (простих та спеціалізованих) виступає біржа, з якою продавцем укладено договір на проведення аукціону. Біржа повинна відповідати ряду вимог, для забезпечення якісного проведення аукціонів.

На прості аукціони допускаються всі виробники товарів з деревини після надання ними заяви на участь, ряду документів, що засвідчують

юридичну особу як деревообробника та платника податку, копію платіжного доручення щодо перерахування гарантійного внеску.

До участі в спеціалізованому аукціоні допускаються виключно виробники целюлози, фанери та деревинних плитних матеріалів за наявності переліку вищезгаданих документів. Список учасників простих аукціонів формує біржа, а список учасників спеціалізованих аукціонів – Мінпромполітики України. Всі аукціони проводяться щоквартально.

Положення з реалізації необробленої деревини через аукціони розроблялось вперше за дуже короткий термін, приблизно на протязі одного місяця в неймовірному напруженні між Держкомлісом, Мінпромполітики та асоціацією «Меблідеревпром», є недосконалим і потребує доопрацювання.

Одним з найбільших протиріч, закладених в Положенні є норма п.1.1. відповідно до якої виробничі підрозділи постійних лісокористувачів, або інакше кажучи продавців, мають виключне право отримувати для своїх потреб необроблену деревину без участі в аукціонах. При цьому механізм формування цін на цю деревину є нерегламентованим.

Враховуючи, що на даному етапі деревообробні підрозділи Держлісагенства, які не є виділеними юридичними особами, не можуть купувати деревину в самих себе, то ціна на цю деревину, в ринкових умовах, повинна була б бути рівною ціні, яка склалась на поточних аукціонах. При цьому необхідно відмітити, що якби ця доля була незначною і не впливала на конкурентоздатність продукції на ринку України, то можна було б і не звертати на це уваги. Проте, відокремлені підрозділи постійних лісокористувачів в 2013 р. переробили 1 млн. 290 тис.м³ необробленої деревини (пиловника) і виготовили з неї продукції на суму 690 млн.грн., що складає біля 40% внутрішнього ринку України. За таких умов деревообробні підприємства, що не підпорядковані структурам Держлісагенства знаходяться в нерівних умовах і не можуть з ними конкурувати, ефективно вести господарство і інноваційно розвиватися. Фактично вони приречені на занепад.

Для усунення цієї диспропорції на ринку деревини необхідно було б юридично відокремити деревообробні підрозділи від Держлісгоспів, як ті, що виконують не властиві для них функції. Краще всього було б ці підрозділи виділити в окремі юридичні особи залишивши їх статус державних або приватизувати для більш ефективного ведення бізнесу.

Ряд норм Положення мають декларативний характер і продавцем не виконуються. Тут йдеться про норму п.1.1. якою передбачено що вся необроблена деревина, заготовлена Держлісгоспами, виставляється на аукціони. Однак, на практиці це не так. Користуючись монопольним становищем на ринку лісосировини продавці не виконують цю норму Положення в повному обсязі, штучно регулюючи об'єми деревини, що реалізується на аукціонах. Це дає можливість впливати на рівень цін на аукціонах. При цьому механізм формування стартових цін не прозорий, а рівень їх обґрунтовується ринковими цінами на зовнішніх ринках, що вже

зовсім протирічить логіці торгів. Показовим тут є 2011 рік, в якому на аукціони було виставлено 39% заготовленої деревини, а ціни виросли на 60-90%.

Справедлива стурбованість деревообробників необґрунтованим зростанням цін на лісосировину в вигляді звернень до Президента та Уряду України з проханням вплинути на ситуацію, що склалася в галузі, закінчилась скаргою Держлісагенства до Антимонопольного комітету, показовим розслідуванням і покаранням непокірних деревообробників. Будь-які доводи, обґрунтування, розрахунки підприємств не були прийняті до уваги, що свідчило про упередженість, тенденційність та замовний характер цього дійства.

Необхідно наголосити на суттєвому протиріччі між положенням п.1.6. та реальним станом справ. В п.1.6. чітко записано, що спеціалізовані торги – це біржові торги, головними функціями яких є регулювання ринкових цін з метою недопущення незаконних маніпуляцій, біржове страхування учасників торгів від недопустимих коливань цін. Результатом біржових торгів є підписання біржових контрактів. Аукціони ж передбачають реалізацію товару за найвищими цінами, що є недопустимим для такого біржового товару, як деревина для великотонажного виробництва. Ситуація ускладнюється й тим, що на аукціонах внаслідок монопольного становища Держлісагенства відсутній вільний ринок продавців лісоматеріалів, а ринку споживачів (деревообробників) нав'язуються дискримінаційні умови, що призводять до спотворення результатів і напруження ситуації на аукціонах.

В зв'язку з фінансово-економічною кризою 2008 року відбулось падіння як внутрішнього, так і зовнішнього ринку лісоматеріалів, що стало приводом для відміни аукціонів. Впродовж 2009-2010 років лісоматеріали реалізувались шляхом укладання прямих договорів між держлісгоспами та деревообробними підприємствами. З метою узгодження обсягів поставок, цінової політики, умов поставки, приймання та оплати щоквартально проводились спільні виробничі наради керівництва лісової та деревообробної галузі України, в результаті чого між підприємствами склались ефективні господарські та логістичні відносини, які дозволили успішно подолати наслідки кризи і стабілізувати їх роботу. Відновлення в 2011 році аукціонного продажу деревини призвело лише до негативних наслідків.

Так, ціни на спеціалізованих аукціонах в 2011 році виросли на фансировину на 65%, техсировину на 90%, баланси на 82% – табл. 1,2.

Потребує доопрацювання і пункт 2.14 в процедурі оплати, та повернення гарантійного внеску. Величина гарантійного внеску є необґрунтовано завищеною, що на великий термін, до двох місяців і більше, відволікає значні обігові кошти підприємств. Процедура повернення гарантійного внеску є дискримінаційною до покупців і не врегульована Положенням.

Таблиця 1. Об'яги та ціни на фансировину, техсировину та баланси на спеціалізованих аукціонах в 2011 році

Область	Фансировина 2012 рік								Техсировина 2012 рік								Баланси 2012 рік							
	1 кв.		2 кв.		3 кв.		4 кв.		1 кв.		2 кв.		3 кв.		4 кв.		1 кв.		2 кв.		3 кв.		4 кв.	
	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість
Всього	319	81862	357	72162	411	73270	412	71403	152	432259	175	283936	202	392685	206	509928	164	249127	190	173438	226	179051	227	219138
Вінницька	347	362	359	411	374	355	375	450	147	41286	188	21742	217	20229	221	24639	159	9765	188	5056	227	5263	229	9000
Волинська	292	17967	354	20772	407	17492	403	17690	155	7168		0		0		0	159	40364	169	31208	192	33370	198	40299
Житомирська	337	18430	361	14135	412	16391	414	16852	143	52949	170	25838	196	69606	204	94272	160	62882	189	33642	230	24024	236	29968
Закарпатська		0		0		0		0		0	184	20450	214	19980	208	31662		0	177	5080	214	8652	216	9069
Ів.Франківська	317	396	337	590	384	837	388	479	133	42268	153	41151	184	44415	183	53849	177	13517	195	12438	228	15545	214	18434
Київська	347	7093	368	2710	416	3193	416	3218	178	45219	183	2280	221	35261	217	45401	195	9018	285	3832	243	4985	241	4452
Кировоград		0		0		0		0	145	3450	145	3450	155	3750	150	4875	160	267	160	250		0		0
Львівська	315	3848	354	3435	413	3501	423	2789	153	31986	181	32756	227	27812	229	39715	188	16409	202	8436	247	10625	270	9165
Полтавська	328	2390	344	1230	391	1085	386	1070	138	14150	185	9357	186	17750	184	19300		0		0		0		0
Рівненська	310	13850	356	15090	416	15000	416	11880	130	19525	180	15980	220	16740	220	23700	150	50130	200	45470	240	48260	240	62630
Сумська	331	3040	363	2345	428	2190	430	1570	130	24035	153	10990	190	20645	206	28570	140	3550	155	1520	195	2555	216	2205
Тернопільська	312	150	371	150	418	110	447	70	156	20075	186	10100	200	9030	204	11740	161	3725	194	1955	209	2925	212	2555
Харківська		0		0	0	0		0	138	11152	166	11150	142	14709	160	18430		0		0		0		0
Херсонська		0		0		0		0		0		0		0	202	1515		0		0		0		0
Хмельницька	337	2339	346	2075	394	2200	407	2325	184	27014	196	14577	222	12410	226	15655	207	9987	210	5195	237	4590	235	7084
Черкаська	331	1755	353	375	393	1000	442	1160	178	32408	175	16201	200	37300	200	41535	172	9072	193	3660	190	800	212	8000
Чернівецька	382	100		0		0		0	166	35413	186	18279	212	22980	232	23060	228	7180	245	6029	274	6020	272	6020
Чернігівська	312	10142	360	8844	415	9911	415	11850	128	24161	159	13796	205	20088	207	32010	133	13261	163	9917	216	11437	216	10257
Примітка	Зростання ціни 4 кварталу 2011 року до ціни 4 кв. 2010 року складає 162 грн/м3 (без ПДВ) або 65%								Зростання ціни 4 кварталу 2011 року до ціни 4 кв. 2010 року складає 98 грн/м3 (без ПДВ) або 90%								Зростання ціни 4 кварталу 2011 року до ціни 4 кв. 2010 року складає 102 грн/м3 (без ПДВ) або 82%							

Примітка: 1. Ціни на сировину подані без врахування поділу базису поставки по нижньому, верхньому та проміжному складах.

2. Ціни на сировину в Житомирській, Київській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій, Черкаській обл. подані по нижньому складу.

3. Ціни на сировину в Волинській, Кіровоградській, Закарпатській, Харківській обл. подані по верхньому складу, що передбачає додаткові витрати покупця на транспортування від 30 грн/м³ до 100 грн/м³ залежно від регіону.

Таблиця 2. Об'яги та ціни на фансировину, техсировину та баланси на спеціалізованих аукціонах в 2012 році

Область	Фансировина 2012 рік								Техсировина 2012 рік								Баланси 2012 рік							
	1 кв.		2 кв.		3 кв.		4 кв.		1 кв.		2 кв.		3 кв.		4 кв.		1 кв.		2 кв.		3 кв.		4 кв.	
	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість	Ціна	Кількість
Всього	413	87532	413	80543	410	74310	410	72024	213	465442	199	488173	196	520143	196	563915	230	226203	225	233460	223	248212	222	255774
Вінницька	375	509	375	429	370	390	352	870	226	30680	186	30311	171	29467	172	30618	229	9875	209	9856	208	9518	208	7908
Волинська	403	20775	404	20775	404	15857	405	11081		0		0					200	40490	193	40490	198	55735	192	53956
Житомирська	414	17913	417	19348	413	20533	404	21153	207	67896	200	73536	196	74356	202	77176	237	45506	234	51816	233	51266	227	52879
Закарпатська		0		0		0			207	21031	189	33403	226	36314	222	29176	236	2060	223	5256	241	5180	277	3870
Ів.Франківська	412	926	377	387	388	881	403	860	187	43207	183	46237	183	50257	181	53223	220	19638	227	13836	225	16294	230	13466
Київська	413	6746	417	2124	409	2268	395	4433	227	46430	223	42519	215	44885	216	61320	235	4660	231	7242	231	5639	233	5797
Кіровоград		0		0		0			152	5190	155	4525	157	4375	157	3800		0		0		0		
Львівська	439	3740	440	3144	438	3142	432	2775	234	37415	216	39954	204	43138	207	51826	270	13407	251	11835	250	10942	243	12812
Полтавська	411	2450	410	2450	401	1186	386	1395	180	13440	184	13440	185	14910	192	14480		0		0		0		
Рівненська	415	16160	415	17140	415	14590	415	12930	220	24540	213	25210	205	23820	207	29130	240	49050	223	60300	230	62100	233	64950
Сумська	430	3005	421	2550	423	2350	420	2135	212	24944	209	20286	200	28585	200	36160	229	4216	223	3715	220	2695	220	2960
Тернопільська	418	105	418	140	417	140	419	130	204	12510	195	11070	195	12535	184	13045	216	3675	206	4755	206	4760	205	5050

Харківська		0		0		0			142	13420	143	13437	145	22675	141	22727		0		0		0		
Херсонська		0		0		0				0		0		0				0		0		0		
Хмельницька	410	1910	411	1990	407	2050	401	1840	238	28348	213	24948	198	25650	197	26279	235	8742	222	7097	221	5925	220	5871
Черкаська	416	2615	416	1200	394	1200	387	2070	232	35200	189	46260	180	40900	179	48290	208	5840	215	2040	216	7400	205	14350
Чернівецька		0		0		0			219	33150	215	35250	214	35506	212	31506	258	10750	270	8200	273	5530	273	5389
Чернігівська	413	10678	411	8866	404	9723	397	10352	206	28041	196	27787	200	32771	189	33159	218	8294	108	7012	215	5228	216	8516

Примітка:

1. Ціни на сировину подані без врахування поділу базису поставки по нижньому, верхньому та проміжному складах.

2. Ціни на сировину в Житомирській, Київській, Рівненській, Сумській, Хмельницькій, Черкаській обл. подані по нижньому складу.

3. Ціни на сировину в Волинській, Кіровоградській, Закарпатській, Харківській обл. подані по верхньому складу, що передбачає додаткові витрати покупця на транспортування від 30 грн/м³ до 100 грн/м³ залежно від регіону.

Ні Положенням, ні Регламентом типова форма договору купівлі-продажу не затверджена, що вносить неоднозначність трактувань окремих умов, як наприклад, умов поставки, оплати, пакування, приймання та призводить до невизначеності термінів підписання договорів купівлі-продажу та виконання по них зобов'язань.

Дуже важливим питанням для роботи на внутрішньому ринку є нерегульованість експорту необробленої деревини з України. Це пов'язано, перш за все, з першочерговістю експортних поставок, непрозорістю формування цін, виконанням зобов'язань держлісгоспами перед вітчизняними деревообробниками по залишковому принципу як по обсягах, так і по якості сировини. Існуюче Положення передбачає єдиний механізм реалізації необробленої деревини в Україні через аукціони, що не дозволяє в рівній мірі забезпечувати деревиною малі, середні та великі підприємства. Аналізуючи механізми реалізації необробленої деревини в країнах Європейського Союзу можна бачити, що їх там декілька (табл. 3).

Таблиця 3. Методи реалізації деревини в деяких країнах Європейського Союзу

Методи	Країни						
	Словаччина	Румунія	Польща	Велико - британія	Німеччина	Австрія	Україна
Аукціони	+	+		+	+		+
Інтернет – аукціони			+	+		+	
Короткострокові контракти (до 1 року)		+	+		+	+	
Середньострокові контракти (1-3 роки)	+	+	+	+	+	+	
Довгострокові контракти (3-10 років)	+	+	+	+	+	+	

Видно, що поруч з аукціонами в усіх країнах Європейського Союзу існують альтернативні методи забезпечення споживачів необробленої деревини.

Тому видається доцільним і в Україні запровадити поряд з квартальними аукціонами, постійно діючі Інтернет аукціони, короткострокові, середньострокові та довгострокові контракти, передбачивши механізм пріоритетного забезпечення необробленою деревиною інвестиційних проектів з високою інноваційною складовою, спрямованою на раціональне використання та глибоку її переробку.

Ці методи слід диференціювати у відповідності до виду необробленої деревини, механізми реалізації якої повинні бути різними. Для прикладу можна навести фансировину для стругання шпону і техсировину для виробництва плитних матеріалів. В першому випадку

кожна колода має свою історію, якість і ціну, тоді як техсировина – це об'ємний продукт без особливих вимог до якості і закуповується у великих обсягах.

Головною метою таких нововведень було б першочергове і повне забезпечення лісоматеріалами підприємств всіх видів діяльності на ринкових засадах за прозорим механізмом ціноутворення. Реалізація цих методів значно покращить інвестиційний клімат та умови ведення бізнесу, що в результаті дозволить суттєво збільшити обсяги виробництва, зменшити експорт необробленої деревини та отримати значний соціально-економічний ефект в вигляді збільшення надходжень до державного бюджету за рахунок податків всіх рівнів та створення додаткових робочих місць. Запровадження альтернативних методів реалізації деревини дало б можливість відновити дію принципів свободи підприємницької діяльності (ст.3 Цивільного кодексу (ЦК)) України [9], ст.6 Господарського Кодексу (ГК України) [10], принципу заборони незаконного втручання органів державної влади у господарські відносини (ст.6 ГК України), принципи свободи договору (ст.3,627 ЦК України); ч.2 та 3 ст. 67 ГК України, зняти обмеження самостійності підприємств щодо придбання та реалізації товарів (абз.9 ч.2 ст.15 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [11], які були порушені Наказом Держкомлісгоспу України № 42 [6].

Розглянувши ситуацію, що склалась на ринку лісоматеріалів, Перший віце-прем'єр-міністр України видав доручення від 12.08.2011р. № 39567/0/1-11 яким зобов'язав Мінекономрозвитку України удосконалити механізм реалізації необробленої деревини шляхом запровадження електронних торгів, розробити методику формування стартової ціни, проводити аукціони у першу чергу для вітчизняних виробників та посилити контроль за здійсненням експортних операцій з лісосировиною, забезпечивши надання дозволу на вивезення за межі території України лісоматеріалів, придбаних виключно на аукціонах. Однак двохрічні бюрократичні ігри закінчились ні чим. Не було виконано ні одного пункту доручення.

В 2012-2013 роках Міністерством аграрної політики України було вжито спробу внести зміни в існуюче Положення, яка двічі не увінчалась успіхом із-за непогодження нової редакції положення Держлісагенством та Мінюстом України.

Таким чином питання удосконалення механізму реалізації необробленої деревини в Україні і на сьогодні залишається актуальним.

У відповідності з Перехідними положеннями Податкового Кодексу (підрозділ 2, п. 23) тимчасово до 1 січня 2013 р. від оподаткування на додану вартість звільняються операції постачання, імпорту та експорту необробленої деревини товарних позицій 4401, 4403, 4404 згідно з УКТ ЗЕД. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу про ставки окремих податків і податкових пільг» від 19 грудня 2013 р. № 3757 продовжено цю норму до 01 січня 2015 року.

За час дії цього Положення збалансувалися проблеми з поверненням ПДВ у разі експорту продукції деревообробки та ціни на лісоматеріали.

Ситуація в галузі різко погіршиться, якщо буде скасовано дія цього Положення з 1 січня 2015 року. Перш за все це призведе до зростання цін на необроблені лісоматеріали мінімум на 20%. Враховуючи значний обсяг експорту по фанері – 70%, по струганому шпону – 90%, по ДСП – 30%, меблях – 50%, виникне велика заборгованість з поверненням ПДВ. В результаті фінансово-економічне становище підприємств різко погіршиться внаслідок зменшення обігових коштів, підняття цін на готову продукцію та падіння конкурентоздатності виробів з деревини як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

2. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОДУКЦІЇ ДЕРЕВООБРОБКИ

В роботі використані методологічні підходи, термінологію, кодифікацію, класифікацію продукції деревообробки та статистичні дані Державної служби статистики України [12-14].

Під обсягом реалізації промислової продукції за видами діяльності розуміється обсяг реалізації від промислової діяльності, який визначається за ціною продажу відвантаженої готової продукції, що зазначена в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями документах, за вирахуванням непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору).

Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, а також меблів наведено на рис. 1.

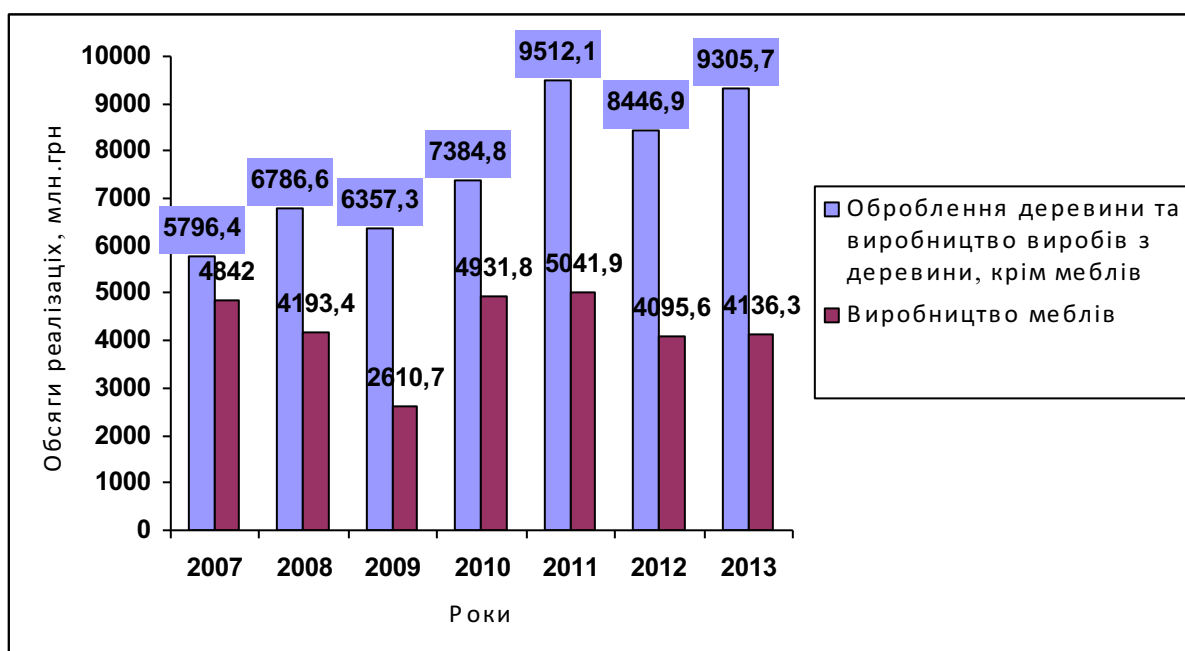
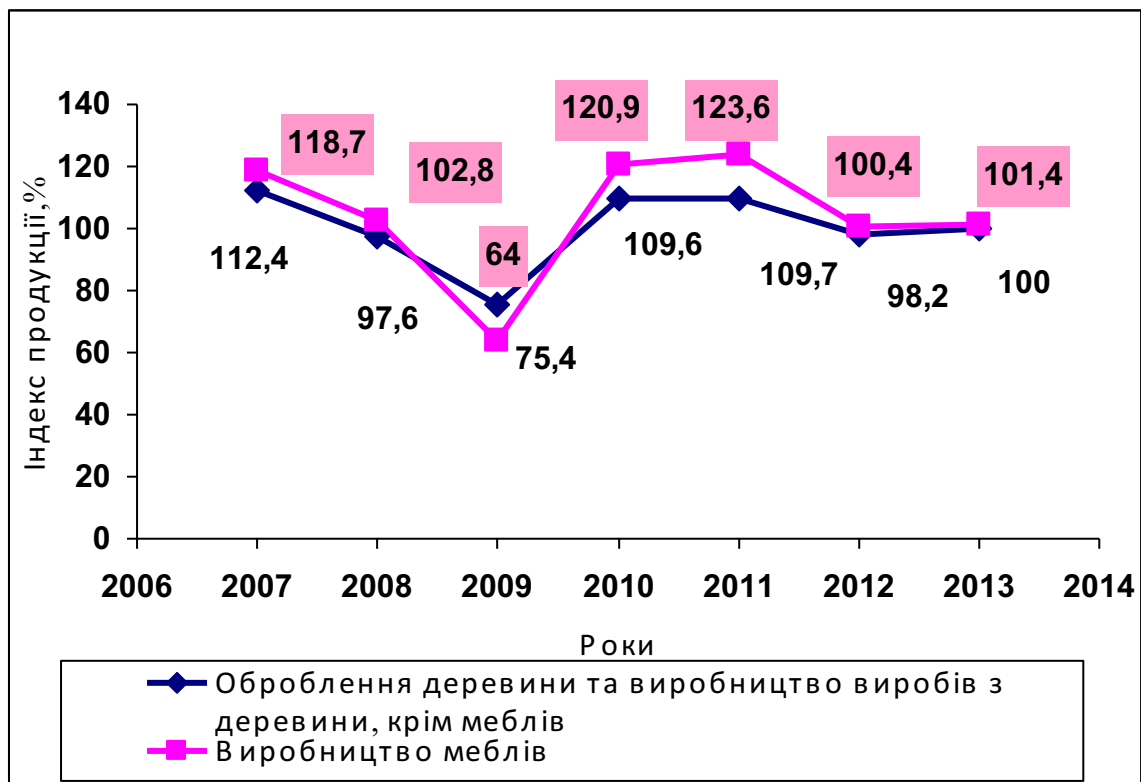

Рис. 1. Діаграма обсягів реалізованої продукції в млн.грн. по роках

Індекс промислової продукції це показник, що відображає короткострокові зміни обсягу промислової продукції (доданої вартості). Динаміку зміни індексу промислової продукції прослідковується з рис.2.

Рис. 2 Зміна індексу промислової продукції по роках, %

Наведені дані свідчать, що тенденція загального обсягу виробництва продукції деревообробки і меблів аналогічна як по обсягах, так і по індексу промислового виробництва. Критичними по зниженню обсягів реалізації виявилися 2009-2010 роки. Найбільше падіння виробництва спостерігається в 2009 році, а в подальшому обсяги реалізації поступово збільшувались. Тобто, бачимо різке зростання обсягів реалізації продукції деревообробки з 7,4 млрд.грн. в 2010 р. до 9,3 млрд. грн. в 2013 р. Проте, в меблевій галузі ситуація є значно гіршою. Падіння обсягів в 2009 році досягло мінімуму і зменшилось в два рази з 4,2 млрд.грн. в 2008 році до 2,6 млрд.грн. в 2009 році. В подальшому обсяги реалізації меблів збільшувались, але і далі не досягли докризового рівня.

Виробництво основних видів промислової продукції деревообробки наведено в табл.4.

Виробництво пиломатеріалів постійно зменшується. Так, за десять останніх років обсяги виробництва пиломатеріалів зменшилось з 2197 тис.м³ в 2003 році до 1416 тис.м³, тобто на 65%.

Виробництво ж обрізних пиломатеріалів та чорнових заготовок збільшилось в два рази і досягло 3421 тис.м³ в 2013 році.

Виробництво фанери клеєної теж демонструє хороші темпи росту, досягнувши свого максимуму 178,9 тис.м³ – в 2013 році. В найбільш

кризовому 2009 році виробництво фанери впало до рівня 109 тис.м³ найменшого за останні десять років.

Таблиця 4. Виробництво основних видів промислової продукції за 2003-2013 роки

Продукція	Роки										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Деревина, уздовж розпилена чи розколота, завтовшки більше 6 мм, тис.м ³	2197	2414	2409	2385	2525	2266	1753	1736	1888	1824	1416,0
Бруски, планки та фриза для паркетного або дерев'яного покриття підлоги, профільовані, незібрані з деревини листяних порід, тис.м ²	1171	1781	2338	2306	2735	3997	3367	3634	3765	3619	3421
Фанера клеєна, тис. м ³	114	145	173	164	178	171	109	145	169	167	178,9
Плити деревостружкові необроблені, тис. м ³ умовних	732	975	1150	1329	1641	1622	1295	1471	1642	1626	1425,7
Шпон лущений, тис. м ³	43,5	53,6	52,7	51,9	57,6	43,8	29,6	38,8	48,6	45,3	42,9
Шпон струганий, млн.м ²	14,2	21,7	23,8	26,3	37,5	31,9	30,0	32,0	33,1	35,7	35,0
Вікна, двері, їх рами та пороги, млн.м ²	1056	1503	2353	3114	3695	3796	2236	2506	2920	2642	3216,9

Виробництво основного конструкційного матеріалу для меблів, деревностружкових плит, має більш складну історію. Наростивши обсяги з 2003 по 2008 роки в 2,3 рази і досягнувши в 2008 році 1622 тис.м³, в 2009 році виробництво зменшилось на 20,1% зупинившись на рівні 1295 тис.м³, а в подальшому так і не досягнуло докризових значень. При цьому треба відмітити, що в післякризовий період було введено в експлуатацію додатково завод ДСП потужністю 200 тис.м³ плит за рік.

Динаміка виробництва шпону луценого є аналогічним фанерному виробництву. Обсяги виробництва за десять років практично не змінились і складають 43,5 тис.м³ в 2003 році та 42,9 тис.м³ в 2013 році. Найбільше падіння спостерігалось в 2009 році – 29,6 тис.м³.

Стабільність зростання демонструє виробництво струганого шпону. В 2003 році було вироблено 14,2 млн.м², а в 2013 – 35,0 млн.м². Характерно, що в кризові роки не спостерігалось падіння виробництва цього виду продукції.

Виробництво столярних виробів постійно збільшується. Так в 2003 році було вироблено 1056 тис.м², а в 2013 році – 3216 тис.м². В кризові роки було зафіксовано значне падіння виробництва столярних виробів на 40% до рівня 2236 тис.м² в 2009 році.

Обсяги виробництва основних видів продукції деревообробки окремими підприємствами України наведено в табл. 5.

Таблиця 5. Обсяги виробництва основних видів продукції деревообробки за 2010-2013 рр. в розрізі підприємств

Підприємство	Р о к и			
	2010	2011	2012	2013
Деревностружкові плити, тис.м ³ умов				
ТзОВ «Кроно-Україна»	751,8	707,3	623,7	621,3
ТзОВ «Свиспан Лімітед»	304,4	340,7	313,5	299,7
ТзОВ «ЛК Інтерплит Надвірна»	174,2	228,5	197,0	183,7
ТзОВ «Кроноспан УА»	0,0	160,8	189,4	201,3
АТ «Аверс»	70,1	81,5	67,7	55,5
ТзОВ «Мареллі»	48,0	73,4	62,4	57,7
ТзОВ «Калинівський ЕЗДМ»	0,0	10,1	8,2	0,0
інші	122,5	15,7	167,1	6,8
Всього по Україні	1471,0	1618,0	1629,0	1426,0
Деревностружкові плити ламіновані та кашовані, тис.м ³ умов				
ТзОВ «Кроно Україна»	529,7	581,3	545,6	540,5
ТзОВ «Свіспан Лімітед»	250,8	256,2	246,3	249,2
ТзОВ «ЛК Інтерплит Надвірна»	145,8	174,2	155,4	135,9
ТзОВ «Кроноспан УА»	0,0	115,4	126,6	137,3
АТ «Аверс»	41,7	26,3	11,5	10,3
КП «Калинівський ЕЗДМ»	0,0	0,0	0,0	
Всього по Україні	968,0	1153,4	1085,4	1067,2
Деревноволокнисті плити, тис.м ² умов.				

ТзОВ «Уніплит»	17436,5	19000,3	18514,7	17841,5
АТ «Фанплит»	9561,0	11722,1	7821,1	8962,4
Всього по Україні	26997,5	30722,4	26335,8	26803,9
Фанера клеєна та ГКД, тис.м ³ умов.				
ТзОВ «Одек Україна»	71,6	71,7	79,1	84,0
ТзОВ «Костопільський ФЗ»	24,7	27,4	29,2	30,0
ТзОВ «Уніплит»	12,1	13,4	12,0	11,6
АТ «Фанплит»	11,4	12,9	10,8	12,5
ТзОВ фірма «Язьм»	10,0	11,7	12,9	14,0
ТзОВ «Плайтех»	0,0	2,6	2,2	2,8
ТзОВ «Олісма»	0,0	5,7	5,9	6,1
Інші	14,2	14,6	14,9	18,0
Всього по Україні	144,0	160,0	167	179,0

До 2014 року деревинностружкові плити виготовляли сім заводів. Безумовними лідерами ринку є чотири заводи: ТзОВ «Кроно-Україна», ТзОВ «Свіспан Лімітед», ТзОВ «ЛК Інтерплит Надвірна» та ТзОВ «Кроноспан УА». В минулому році цими підприємствами виготовлено 1306 тис.м³, що становить 91,6% загального ринку. Серед цієї четвірки перше місце займає ТзОВ «Кроно Україна» з обсягом виробництва 621,3 тис.м³, або 43,5 % всього ринку України.

Всі ці чотири заводи розміщені (крім Солоніцевського цеху, який входить до складу ТзОВ «Кроно-Україна») в найбільш лісистих західних регіонах України, а саме у таких областях, як Львівська (сmt. Кам'янка-Бузька), Рівненська (м.Костопіль), Івано-Франківська (сmt. Брошнів, м.Надвірна).

АТ «Аверс», м. Київ, ТзОВ «Мареллі» м. Черкаси та ТзОВ «Калинівський ЕЗДМ» м. Калинівка Вінницька область виготовили в 2013 році 113,2 тис.м³ плит.

Особливе значення для розвитку меблевої галузі має створення виробництва ламінованих деревинностружкових плит. Слід відмітити, що в 90-ті роки практично було відсутнє виробництво ламінованих плит в Україні, що унеможливило розвиток конкурентоздатної меблевої промисловості. На сьогодні 75% всього обсягу виготовленої ДСП ламінується, а це складає 1067,2 тис.м³. В асортименті це плити 10 товщин і понад 50 видів кольорів, текстур та структур, що в повній мірі забезпечує потреби меблевого виробництва.

Деревинноволокнисті плити сухого безперервного способу виробництва виготовляє єдине в Україні підприємство АТ «Фанплит» (м. Київ) обсягом 8962 тис.м², а плити мокрого способу виробництва – ТзОВ «Уніплит» (с. Вигода, Івано-Франківська обл.) обсягом 17841,5 тис.м². Загалом цими підприємствами виготовлено в 2013 році 26803,9 тис.м² деревинноволокнистих плит.

Найбільшим заводом з виробництва фанери в Україні є ТзОВ «ОДЕК Україна», де в 2013 році виготовлено 84,0 тис.м³. На другому місці є ТзОВ «Костопільський ФЗ» (Рівненська обл.) з обсягами виробництва в 2013 році 30,0 тис.м³. Всього в Україні виготовляють фанеру та гнукклеєні деталі сім заводів загальним обсягом виробництва 179,0 тис.м³ в 2013р.

Протягом останніх років спостерігається падіння виробництва плитних матеріалів в Україні. Так в 2012 році темп виробництва плит ДСП до попереднього року склав 98%, а в 2013 році –87% відповідно. Головним чинником цього падіння є зменшення обсягів реалізації готової продукції її виробниками. В свою чергу падіння обсягів реалізації пов'язане з постійним зростанням цін на основні складові собівартості та неможливістю знизити ціну продукції через зростання собівартості виробництва (табл. 6).

На сьогоднішній день ціни на складові собівартості в Україні значно перевищують ціни конкурентних заводів у сусідніх державах. При цьому слід наголосити, що основний компонент собівартості – деревина.

Порівняно з Україною в Польщі та Румунії значно розвинене лісопилне виробництво, тому тирса і стружка закупаються їхніми виробниками ДСП по значно нижчих цінах, ніж деревина в нашій країні. Порівняльні цифри наведені в поданій нижче табл. 7.

Таблиця 6. Величина прямих затрат в собівартості деревинностружкових плит в Україні за 2010, 2013 рр., євро/м³

Назва	Роки	
	2010	2013
Деревина	26	39
Хімікати	21	28
Ел. енергія, газ	8	15

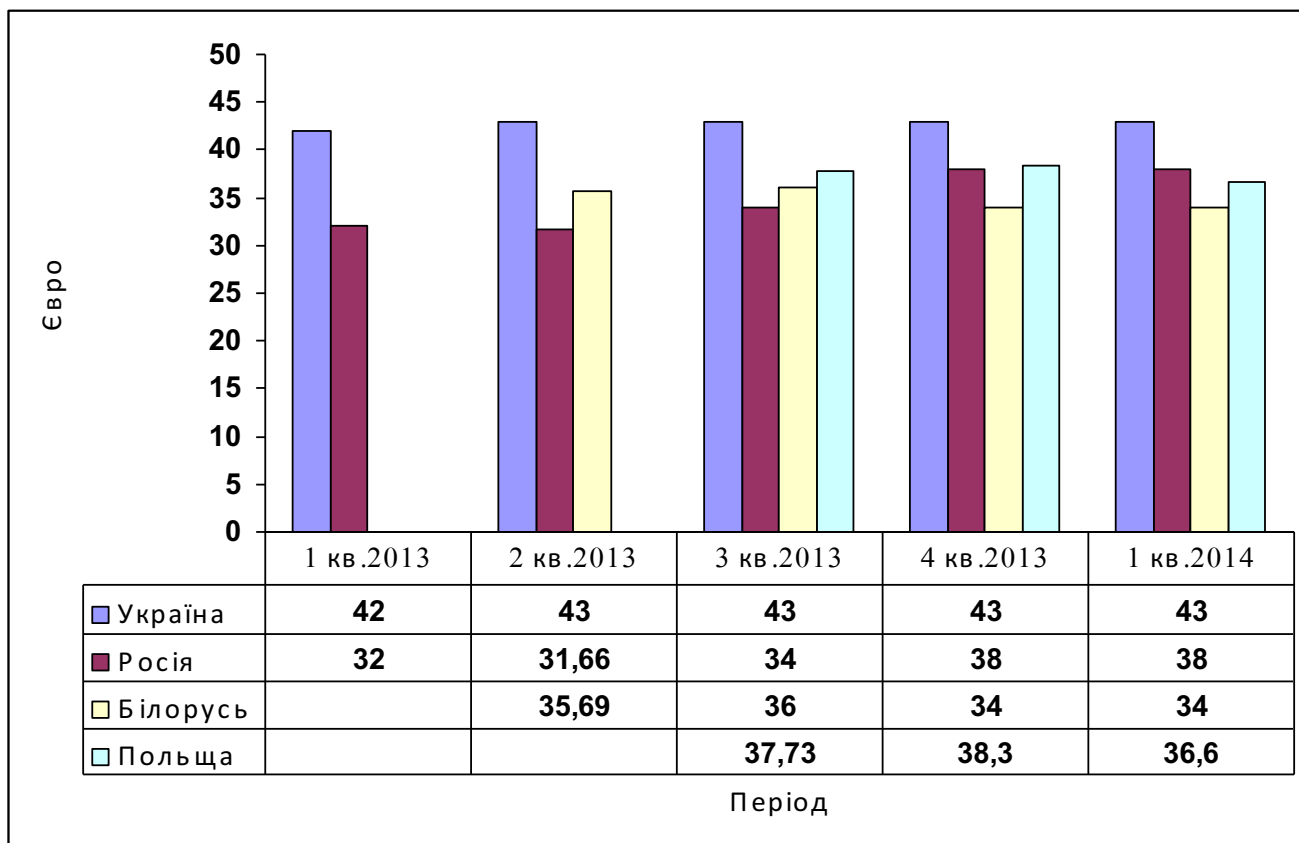
Таблиця 7. Величини складових собівартості деревинностружкових плит у сусідніх країнах, євро/м³

Назва	Росія	Білорусь	Польща	Україна
Деревина	18	28	48	39
Хімікати	19	25	25	28
Ел. енергія, газ	7	14	8	15
Разом прямі витрати	44	67	81	82
Загальна собівартість			111	126

Для повноти картини, хочемо надати коротку інформацію про зовнішні ринки та імпорт ДСП в Україну. Так, в попередні роки поставки ДСП з Румунії були практично відсутні або незначні, проте на сьогоднішній день вони становлять більше 10 тисяч м³ в місяць. Україна була значним експортером плит в Білорусь і Росію, однак поставки майже повністю припинись, оскільки створені в цих країнах умови дозволяють нарощувати там виробництво і знижувати ціни, при цьому Білорусь великими темпами збільшує поставку плит в Україну.

Виходячи з вищевикладеного, вітчизняні виробники плит знаходяться в гірших умовах, порівняно з зарубіжними виробниками, та програють конкурентну боротьбу.

Відносно фансировини треба наголосити на тому, що українська фансировина, а це береза та вільха, стала найбільш дорогою серед європейських країн, виробників фанери (рис.3).

Рис.3 Динаміка ціни фансировини березової 1 сорту діаметром 18-24 см. в 2013-2014 рр.

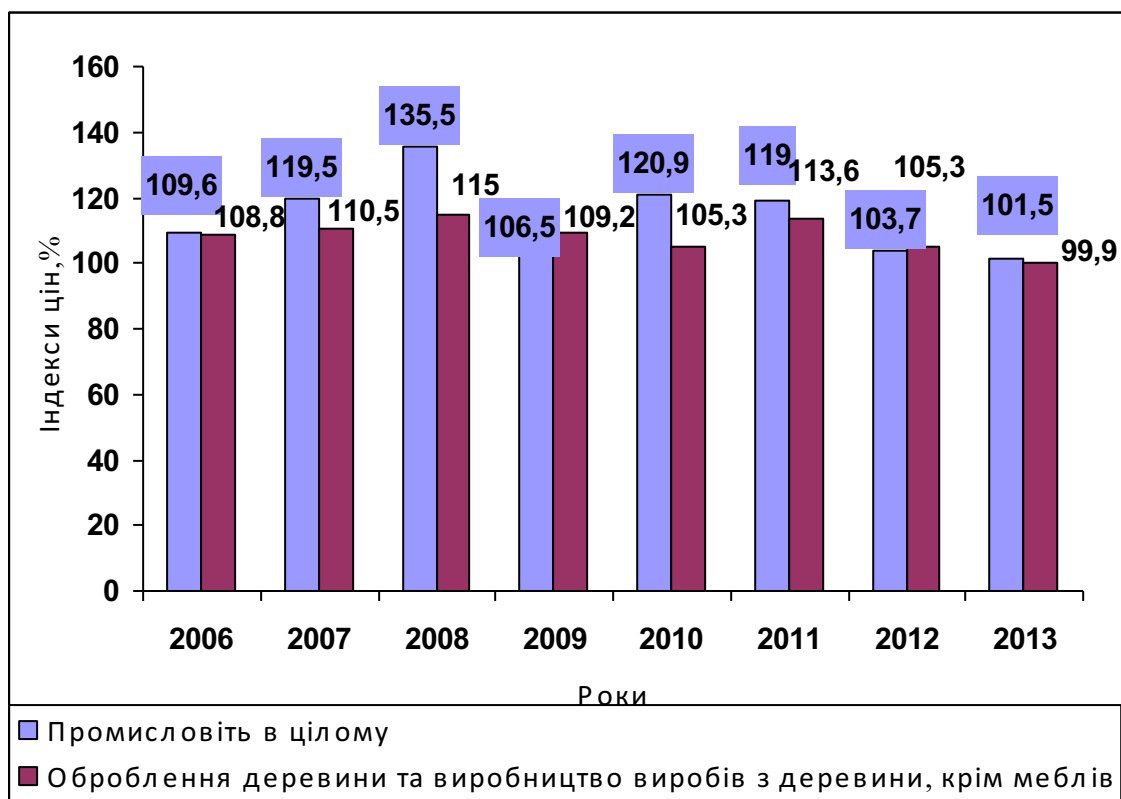
Вищенаведені матеріали свідчать, що рівень цін фанерної сировини в Україні набагато вищий ніж в сусідніх країнах. В деяких з них (Польща, Білорусь) з початку року навіть відбувається зниження цін. А в Росії, навпаки, аномально теплий початок зими не дозволив почати масову заготівлю берези та залишив деревообробні підприємства з мінімальним залишком сировини, призвів до невеликого здорожчання деревини.

Якісні показники фанерної сировини залежать від природно-кліматичних умов місцезростання. Якість української фанерної сировини на 30% нижче, ніж в Росії та Польщі, а ціна при цьому вища орієнтовно на 15%.

Високий рівень цін на фансировину може призвести до відсутності конкурентних переваг в українських виробників фанери як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Зростання цін на продукцію деревообробки відповідало інфляційним процесам і було меншим, ніж в цілому по промисловості України – рис.4.

Рис. 4 Діаграма зміни індексів цін промислової продукції по роках

Отже, потужності заводів з виробництва деревинностружкових плит використовуються не більш, як на 70% внаслідок зайнятості внутрішнього ринку імпортною продукцією. Фанерні виробництва потерпають від дефіциту фансировини.

3. АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ, ІМПОРТУ ТА ВНУТРІШНЬОГО СПОЖИВАННЯ ПРОДУКЦІЇ ДЕРЕВООБРОБКИ

В цьому розділі розглянуто міжнародну торгівлю продукцією деревообробки та меблів, до якої входять експорт та імпорт як в грошовому, так і в натуральному вираженні. Коди товарів приймаються у відповідності з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) 44 – деревина та вироби з деревини та 94 – меблі [14].

По основних позиціях існують різні ставки ввізного (вивізного) мита на територіях різних країн-сусідів. В Україні всі ставки ввізного мита для продукції кодів 44 та 94 дорівнюють нулю, тобто бар'єри для торгівлі цими товарами відсутні. Відсутні також і експортні (вивізні) мита для деревообробного сегмента економіки [15].

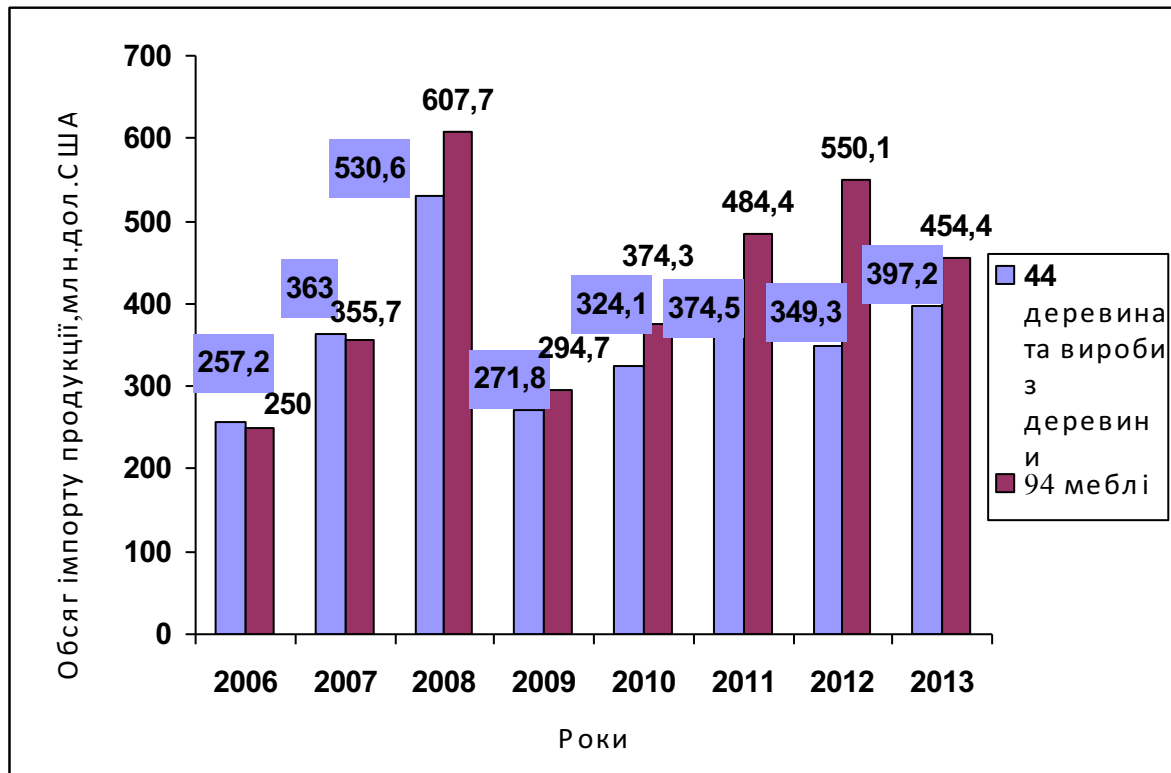
Щодо країн, членів Митного Союзу (МС) – Росії, Білорусії, Казахстану, та країн Європейського Союзу, то тут існують суттєві бар'єри для торгівлі. Так, ввізне мито в МС становить для плит деревинностружкових необроблених код 4410111000 – 17,6%, для ламінованих деревинностружкових плит код 4410113000 – 12,5%, для стільниць код 4410115000 – 12,5%. Меблева продукція, яка імпортується до цих країн оподатковується ввізним митом 7,6 дол.США/кг.

В країнах ЄС (Чехії, Польщі, Словаччині, Румунії) ставки ввізного мита для деревинностружкових плит необроблених та ламінованих деревинностружкових плит складають 7% – повна ставка та 3,5 % – пільгова ставка.

У відповідності з угодою про вільну торгівлю в країнах Співдружності Незалежних Держав діють нульові ставки ввізного мита. Тобто сьогодні Україна експортує свої товари в країни СНД без мита. Однак, МС ввів технічні регламенти, які є серйозним торговельним бар'єром між Україною та Митним Союзом. При цьому в Україні відсутні не тільки технічні регламенти на продукцію деревообробки та меблі, а і будь які інші нетарифні регулятори ринку. Оскільки інвестиційний клімат в Україні досить низький, а ризики капіталовкладень в економіку великі, іноземні інвестиції в деревообробку спрямовані в Румунію, Білорусь та Росію. Так, в Румунії поряд з кордоном України побудовано новий завод ДСП компанії «Egger», Австрія. Поряд з цим заводом засновано лісопильне виробництво потужністю 1 млн.м³ пиловника в рік компанії «Швайгхофер», відходи якого будуть використані як сировина для виробництва ДСП. Інший потужний завод ДСП побудовано компанією «Кастамона» в повіті Муреш, який теж знаходиться в безпосередній близькості від кордону України. Серйозні інвестиції в будівництво заводів ДСП в Білорусі та Росії зробила компанія «Кроноспан», Швейцарія. Всі ці компанії розглядали можливість інвестування в Україну, проте, внаслідок великих ризиків відмовилася від

цих проектів на користь інших країн. Сьогодні всі вони вважають пріоритетним для себе внутрішній ринок України. З огляду незначної віддаленості та відсутності торговельних бар'єрів, ці виробництва становлять серйозну конкуренцію українським виробникам ДСП.

На рис.5 наведені дані щодо імпорту продукції деревообробки до України протягом 2006 – 2013 років.

Рис. 5 Діаграма обсягів імпорту продукції деревообробки по роках, млн.дол.США

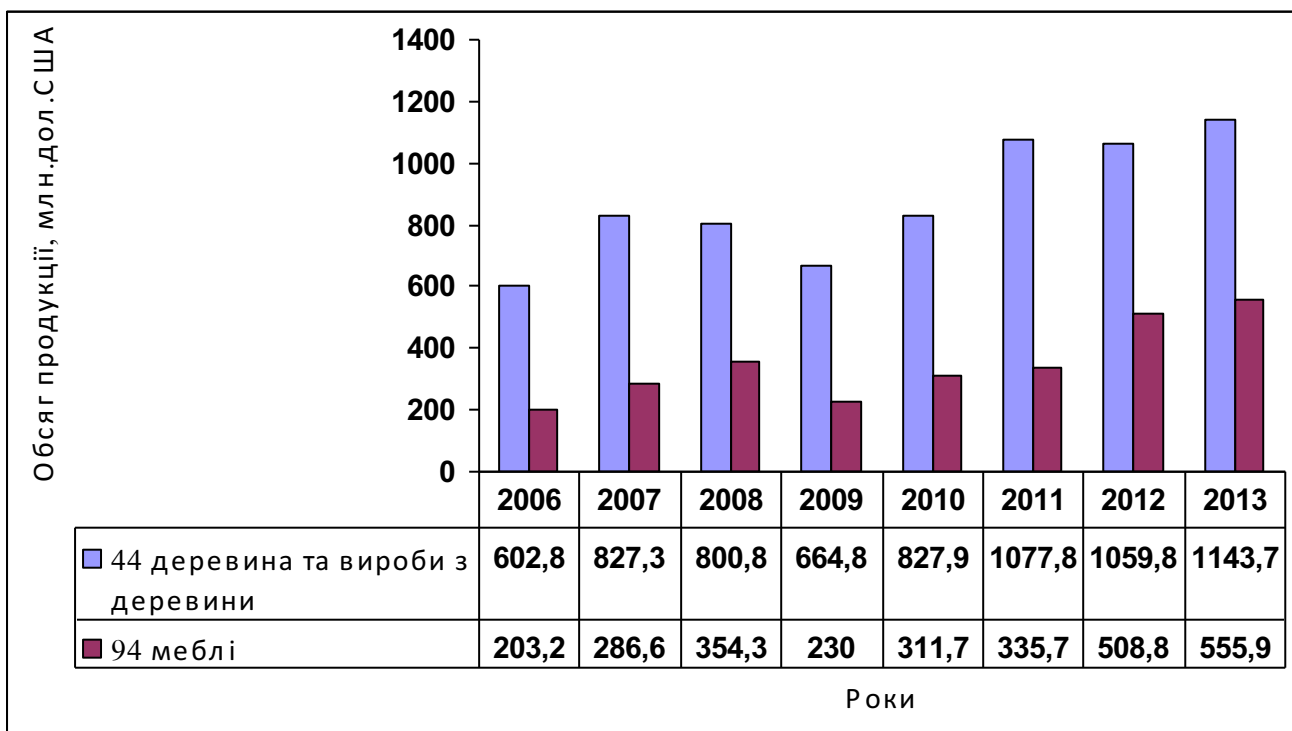
Видно, що імпорт продукції деревообробки, починаючи з 2006 року постійно збільшується, скоротившись лише в кризові 2009-2010 роки, і досягнув в 2013 році 397,2 млн.дол.США. Левову частку в складі імпорту складають плитні матеріали ДСП, ДВП та МДФ, табл. 8.

Розглядаючи дані імпорту меблів можна бачити теж постійне зростання обсягів, з мінімумом в 2009-2010 роках. Особливо загрозливим є імпорт меблів з Південно-Східної Азії (Китай, Малайзія), Італії, Польщі, Росії, що спричиняє значний тиск на внутрішній ринок України та вітчизняного товаровиробника.

Таблиця 8. Імпорт продукції деревообробки в натуральному виразі за 2010-2013 рр. тис.м³

Код товару	Найменування	Р о к и			
		2010	2011	2012	2013
4401	Деревина паливна	0,5	0,6	0,4	0,5
4402	Лісоматеріали необроблені	14,4	16,9	13,4	9,6
	Разом	14,9	17,5	13,8	10,1
4407	Лісоматеріали оброблені	2,6	4,6	3,0	2,0
4409	Пилопродукція	3,0	3,8	3,6	3,3
4410	Плити деревинностружкові	120,6	132,6	137,3	158,1
4411	Плити деревноволокнисті	104,9	152,6	151,4	160,8
4412	Фанера клеєна	10,9	15,6	16,3	21,6

Експорт продукції деревообробки значно перевищує імпорт і приведений на рис. 6.

Рис.6. Діаграма обсягів експорту продукції деревообробки по роках, млн.дол. США

Експорт деревини та виробів з неї виріс з 602,8 млн.дол.США в 2006 році до 1143,7 млн.дол.США в 2013 році. Навіть в кризові 2009-2010 рр. не спостерігалось значного падіння експорту. Це пов'язано перш за все з тим, що основною складовою експорту є необроблена деревина, або інакше кажучи сировина, яка завжди користується попитом на Європейському ринку.

Експорт меблів також має характер постійного зростання з 203,2 млн.дол.США в 2006 році до 555,9 млн.дол.США в 2013 році. В зв'язку з падінням внутрішнього ринку в умовах фінансово-економічної кризи єдиним шляхом виживання для великих та середніх меблевих підприємств було експортування своєї продукції в основному до Росії та Казахстану.

В табл. 9 наведені дані щодо експорту продукції деревообробки в натуральному виразі.

Таблиця 9. Експорт продукції деревообробки в натуральному виразі за 2010-2013 рр. тис.м³

Код товару	Найменування	Р о к и			
		2010	2011	2012	2013
4401	Деревина паливна	901,0	932,0	982,6	1217,0
4402	Лісоматеріали необроблені	1875,7	1917,3	1907,1	2230,0
	Разом	2776,7	2849,3	2889,7	3447,0

4407	Лісоматеріали оброблені	583,8	670,0	606,8	632,7
4409	Пилопродукція	6,3	8,0	12,38	8,974
4410	Плити деревинностружкові	169,3	192,2	220,0	165,2
4411	Плити деревноволокнисті	20,8	53,1	85,0	92,7
4412	Фанера клеєна	47,2	50,3	55,3	56,4

Видно, що експорт необробленої деревини постійно зростає і за три останні роки експорт необроблених лісоматеріалів зріс на 29,6%. При цьому лісоматеріали оброблені та пилопродукція практично не збільшили експорту.

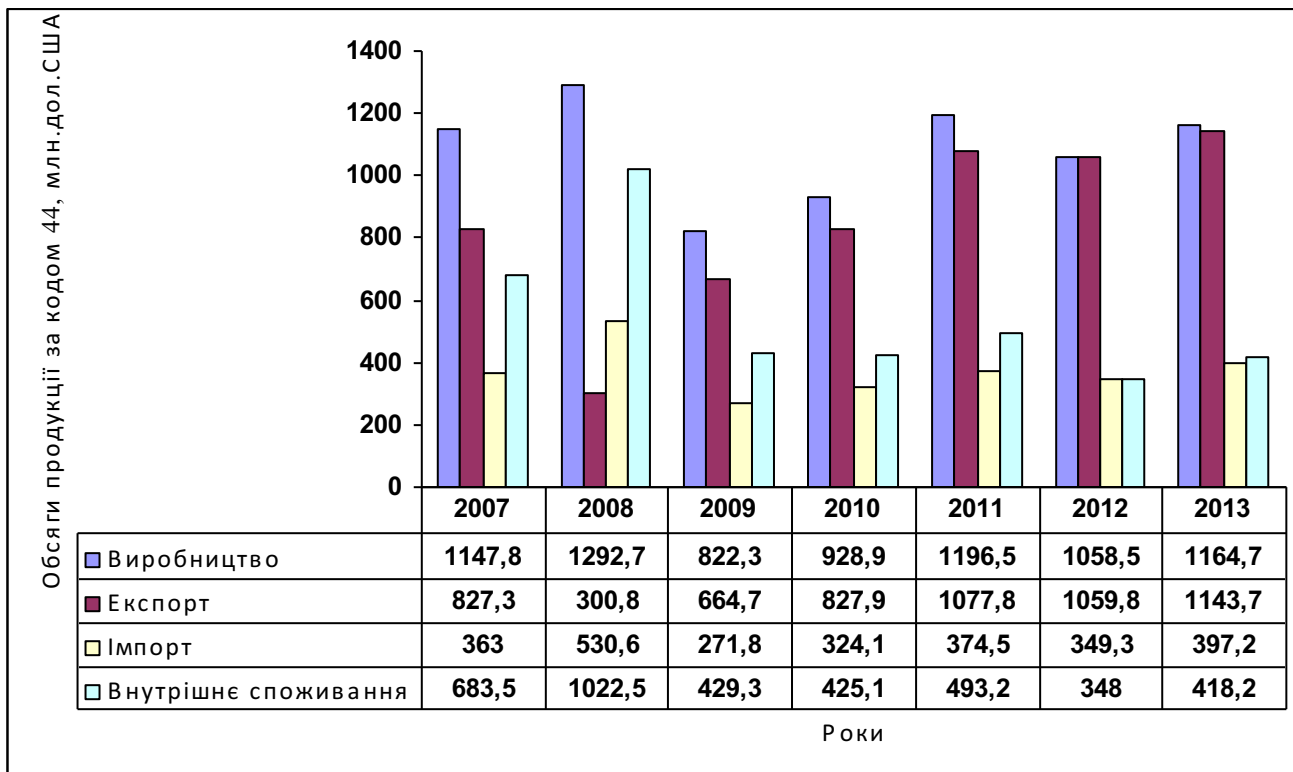
На постійному рівні знаходиться і експорт плитних матеріалів та фанери. В 2013 році експорт ДСП значно скоротився з 220 тис.м³ в 2012 році до 165,2 тис.м³ в 2013 році. ДВП та фанера дещо наростили в експорті і в 2013 р. складають відповідно 92,7 та 56,4 тис.м³.

На рис.7 наведено порівняння обсягів виготовленої в Україні, реалізованої та імпортованої продукції деревообробки.

Обсяги споживання імпортової продукції за кодом 44 – деревина і вироби з деревини постійно збільшуються і доходять навіть до критичних 100% в 2012 році. Безумовно, що така висока доля імпортової продукції на ринку деревини є дестабілізуючим фактором. З рис.7 видно, що, обсяги виробництва, експорту та імпорту продукції за кодом 44 деревина і вироби з деревини мають тенденцію до збільшення на протязі 2007-2013 років. Зовнішня торгівля цією продукцією мала від'ємне торговельне сальдо в 2007-2008 роках, а починаючи з 2009 року воно є позитивним.

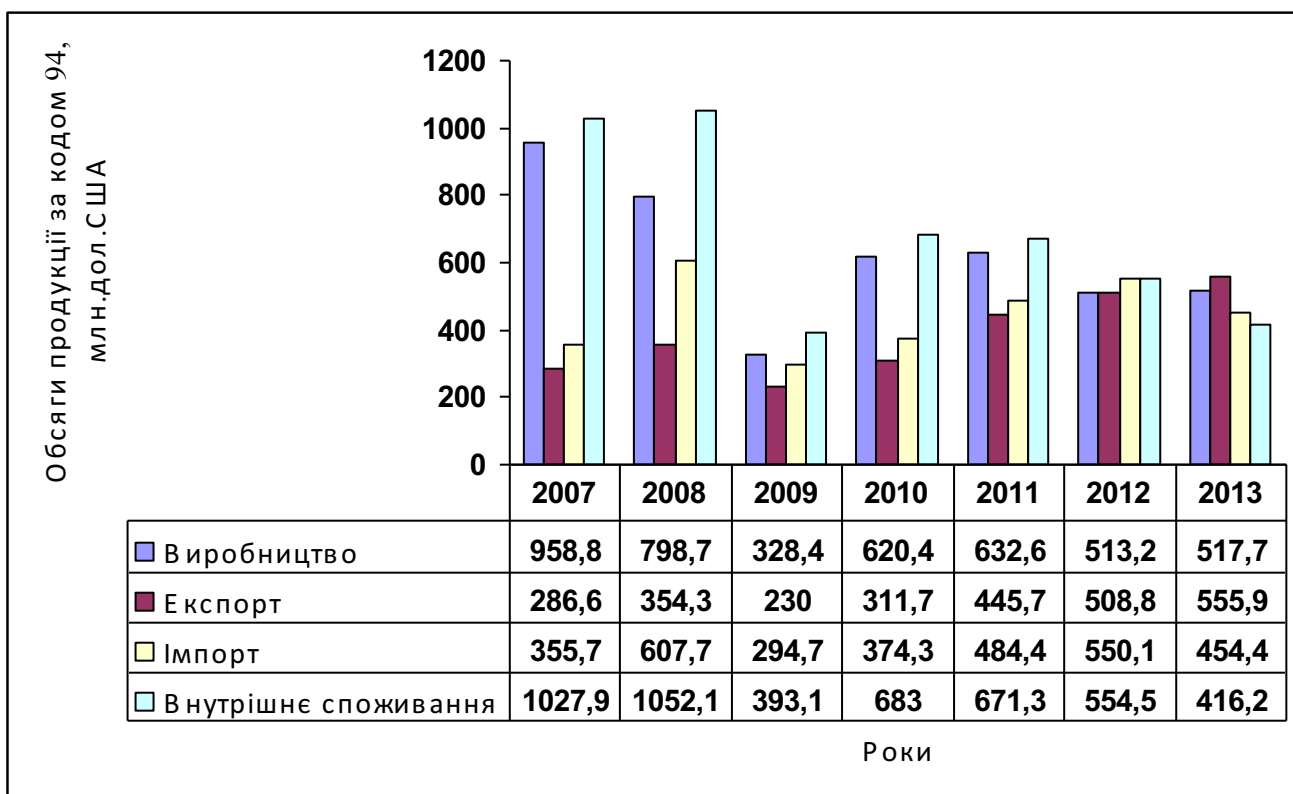
Характерним є падіння, починаючи з 2009 року, внутрішнього споживання виробів з деревини. Так, в 2007 році внутрішнє споживання продукції за кодом 44 складало 683,5 млн.дол.США, а в 2013 році – 418 млн.дол.США.

Частка імпорту у внутрішньому споживанні є дуже вагомою.

Рис. 7. Діаграма обсягів виробництва, експорту, імпорту та внутрішнього споживання продукції за кодом 44 – деревина та вироби з деревини, млн.дол.США.

Баланс реалізації продукції за кодом 94 – меблі теж демонструє аналогічні показники – рис. 8.

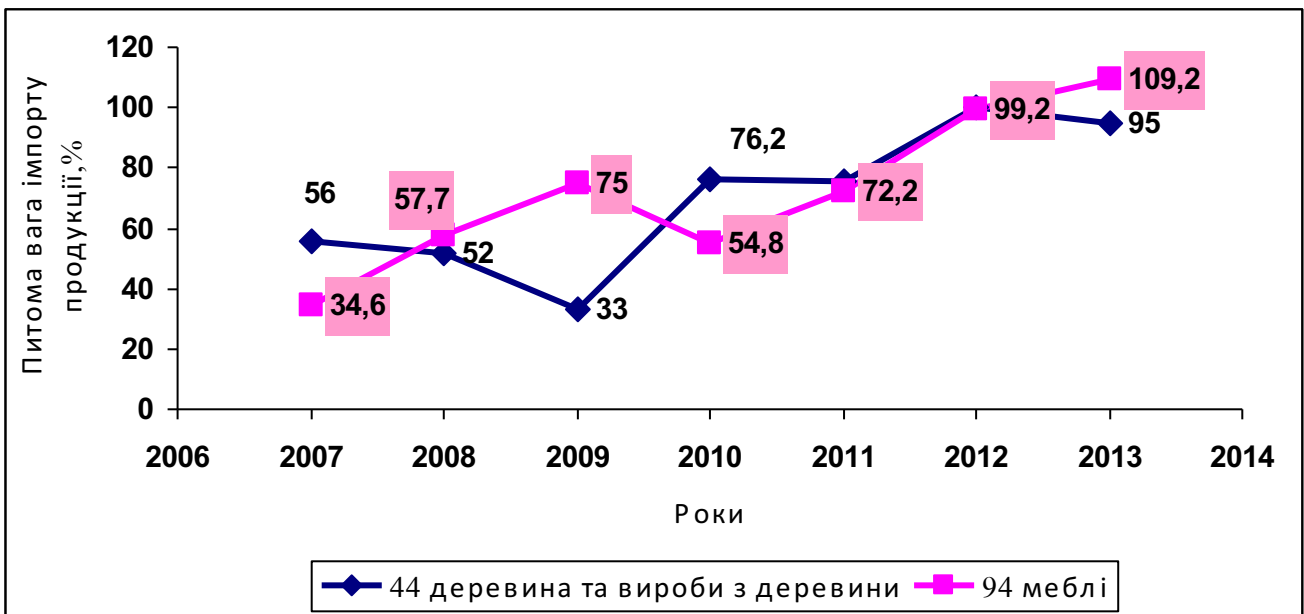

Рис.8 Діаграма обсягів виробництва, експорту, імпорту та внутрішнього споживання меблів за кодом 94, млн.дол. США

З рис.8 видно, що сальдо зовнішньої торгівлі меблями було від'ємним за 2007-2012 роки і лише в 2013 році стає позитивним, тобто експорт на 100 млн. дол.США став більшим за імпорт.

Аналізуючи внутрішнє споживання меблів в Україні можна бачити, що маючи обсяг на рівні 1027,9 млн.дол.США в 2007 році, воно впало до 416,2 млн.дол.США в 2013 році і стало в 2,47 рази менше. Таке падіння внутрішнього ринку меблів спричиняє значні проблеми для виробників деревинностружкових та деревинноволокнистих плит.

Питому вагу імпорту у внутрішньому споживанні проілюстровано на рис.9.

Рис. 9. Залежність питомої ваги імпорту у внутрішньому споживанні продукції деревообробки по роках, %

Питома вага імпортової продукції деревообробки змінюється по роках не рівномірно, досягнувши 100% в 2012 році, тоді як у 2007 році вона складала 56,0 %. Частка імпортних меблів на внутрішньому ринку збільшилась з 34,6% в 2007 році до 109,2% в 2013 році. Така ситуація унеможлиблює інноваційний розвиток виробництва конструкційних матеріалів та меблів в Україні.

4. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕОБРОБЛЕНОЇ ДЕРЕВИНИ

Україна є малолісною країною з обмеженими запасами лісоматеріалів.

Виробники деревообробної продукції відчують дефіцит необробленої сировини, що спричиняє жорстку конкуренцію на ринку. При цьому експорт необробленої деревини постійно зростає (табл. 10), а виробництво виробів з деревини падає – табл. 6.

Таблиця 10. Експорт необробленої деревини з України за 2010-2013рр.

Продукція	Роки			
	2010	2011	2012	2013
44 – деревина та вироби з деревини, млн.куб.м	3,4	3,3	3,3	3,5

Виправдовуючи постійний експорт необробленої деревини держлісгоспи аргументують це відсутністю попиту на пиловник в Україні. Але це справедливо лише частково, бо недосконалість механізмів реалізації необробленої деревини, створення штучного дефіциту на аукціонах, експорт деревини по прямих контрактах без аукціонного продажу, першочерговість експортних поставок деревини вищої якості, забезпечення вітчизняних виробників за залишковим принципом, відсутність механізмів формування справедливих цін призводить до зuboжіння вітчизняного лісопиляння та відсутності інвестицій в цю галузь.

Зважаючи на те, що ліси України є національним багатством, вони повинні використовуватися виключно в інтересах соціально-економічного розвитку держави.

Виходячи з цього, пріоритетним необхідно вважати той варіант використання необробленої деревини, який забезпечить найбільший економічний та соціальний ефект для країни.

Розглянемо варіанти використання необробленої деревини у разі реалізації її на експорт та переробки на внутрішньому ринку. Методику такого розрахунку запропоновано і реалізовано в роботі [15]. Результати проведених розрахунків, на прикладі переробки 50 тис.м³ техсировини і реалізації їх на експорт наведені в табл.11.

Таблиця 11. Порівняльний аналіз ефективності використання лісових ресурсів

Назва показника	Одиниці виміру	I проект – виробництво готової продукції			II проект	Величина альтернативної вартості експорту техсировини
		Виробництво ДСП	Виробництво меблів	Разом	Експорт сировини	
Економічний ефект	тис.грн	6399	22402	28801	726	28075
Обсяг реалізованої готової продукції (сировини) у натуральних одиницях	-	1639 тис. м ² ДСП	68 тис. наборів стандартних меблів	-	50 тис.м ³ техсировини	-
Ціна одиниці реалізованої готової продукції (сировини)	грн.	33	2500	-	225	-
Обсяг реалізованої готової продукції (сировини) у вартісному вираженні	тис.грн	54090	169328	223418	11250	212168
Витрати на виробництво	тис.грн.	50088	152395	202483	10575	191908
Прибуток від реалізації	тис.грн	4003	16933	20936	675	20261
Чистий прибуток, який залишається у розпорядженні підприємства	тис.грн.	3002	12700	15702	506	15196
Податкові платежі до бюджету всього:	тис.грн.	4446	16154	20600	113	20487
- податок на прибуток	тис.грн.	1001	4233	5234	169	5065
- ПДВ	тис.грн	3445	11921	15366	- 56	15310
- мито	тис.грн	-	-	-	-	-
Платежі до соціальних фондів всього:	тис.грн	1953	6248	8201	613	7588
Соціальний ефект						
Збільшення зайнятості	осіб.	299	937	1236	122	1114
Неоцінювані вигоди:						
- залучення інвестицій		+	+	+	+	+
- підвищення конкурентноспроможності національної економіки		+	+	+	-	+
- експорт глибокої переробки деревини		+	+	+	-	+
- розвиток деревообробної промисловості		+	+	+	-	+
- підвищення економічної активності регіонів		+	+	+	-	+
- перерозподіл ресурсів всередині регіональної системи		+	+	+	-	+
- використання інфраструктурного		+	+	+	-	+

потенціалу регіону					
- підвищення рівня життя населення	+	+	+	-	+
- розвиток трудового потенціалу	+	+	+	-	+
- розвиток соціально-культурної інфраструктури	+	+	+	-	+

Як видно з табл.1, держава, експортуючи сировину, яку можна переробити в Україні, у загальному втрачає 28075 тис.грн., з них: 20487 тис.грн. податкових платежів до бюджету, 7588 тис.грн. платежів до соціальних фондів (у тому числі 6143 тис.грн. платежів до Пенсійного фонду). Вигода національної економіки від реалізації лісових ресурсів, насамперед, вітчизняним підприємствам очевидна, адже виробництво з 50 тис.м³ техсировини 1639 тис.м³ ДСП, а потім – меблів на загальну суму 169,3 млн.грн., окрім значних податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, дозволить працевлаштувати 1114 осіб. Крім того підприємства деревообробної та меблевої промисловості отримують 15,7 млн.грн. чистого прибутку, частину з якого вони могли б спрямувати на різноманітні соціальні заходи та програми.

Інакше кажучи, якщо взяти економічний ефект від експорту технологічної сировини за одиницю, то у разі переробки її на деревинностружкові плити економічний ефект складатиме 8,8, а під час виготовлення з цих плит меблів – 40. Тобто, виробництво меблів з деревинностружкових плит є в 40 разів ефективнішим, ніж просто експорт необробленої техсировини. В масштабах України це дасть значно більший економічний і соціальний ефекти.

Так, якщо в 2013 році було експортовано 1324 тис.м³, то економічний ефект від цього складає 19224,5 тис.грн., у разі виготовлення з цієї кількості техсировини деревинностружкових плит та меблів економічний ефект складатиме 169445,5 тис.грн. та 593204,9 тис.грн. відповідно.

Усе це в результаті дасть поштовх не лише для розвитку національної економіки, лісового сектору, а й регіонів: сприятиме залученню інвестицій, забезпечить підвищення використання інфраструктурного потенціалу регіону, розвиток трудового потенціалу, соціально-культурної інфраструктури, підвищить рівень життя населення тощо.

ВИСНОВКИ

Аналіз стану деревообробного сегменту лісового сектору України показує, що він має значний потенціал. Основними чинниками його є, перш за все, ресурс лісоматеріалів, який вже сьогодні заготовлюється і той, який ще може бути заготовлений виходячи з річного приросту деревини. Деревообробна промисловість країни сьогодні є достатньо розвиненою і забезпечує основні потреби народногосподарського комплексу країни. За роки незалежності в Україні постійно збільшувалась заготівля деревини з 9-10 млн.м³ в 1991 р. до 17 млн.м³ в 2013р, проте споживання в середині країни зменшилось в рази – в 1991 році Україна споживала 38-40 млн.м³, які в основному завозились з Росії, а в 2013 році спожито всього 14 млн.м³.

Виробництво основних конструкційних матеріалів ДСП, ДВП, фанери, завдяки значних іноземних інвестицій, значно наростило обсяги, асортимент та якість своєї продукції – в 1991 році в Україні було виготовлено 1,1 млн.м³ ДСП, то в 2013р. вже 1,42 млн. м³.

Створились практично нові підгалузі виробництва ламінованих деревинностружкових плит, стільниць, оздоблених деревинноволокнистих плит, плит МДФ. Повністю модернізовано і практично заново створено меблеву промисловість. Збільшилися обсяги виробництва, асортимент і якість меблів.

Аналіз зовнішньо-економічної діяльності показує на значний експортний потенціал деревообробного сегменту України.

В результаті дослідження виявлено і ряд недоліків наявних в галузі. Перш за все, це відсутність державної концепції та галузевих програм розвитку деревообробної промисловості. Також відсутні дієві, прозорі та доступні механізми реалізації деревини для різних видів підприємств.

На державному рівні недостатньою є координація та взаємодія регуляторів лісового та деревообробного сектору з метою оперативного реагування на ті, чи інші виклики та створення сприятливих умов ведення бізнесу в царини деревообробки.

В останні роки спостерігається тенденція до скорочення обсягів виробництва продукції деревообробки, а натомість значно збільшується експорт необробленої деревини. Надмірний імпорт виробів з деревини та меблів до України створює реальну загрозу вітчизняному виробнику. Надзвичайно низький інвестиційний клімат викликав відтік інвестицій до країн-сусідів – Білорусі, Румунії, Росії. Створені там виробництва ДСП, МДФ, пиломатеріалів використовують українську необроблену деревину, а готову продукцію експортують в Україну, що протирічить національним інтересам.

Державними регуляторами не задіяні в повному обсязі механізми регулювання ринку України. Тарифи на імпорт та експорт продукції деревообробки мають нульову ставку, механізми технічного та нетарифного регулювання ринку відсутні.

Функції, які виконує Держлісагентство, не узгоджуються з антимонопольними принципами. Необхідно розмежувати функції управління, які покладені на Держлісагентство, на основі антимонопольних принципів.

Пріоритетним завданням для всіх регуляторів ринку має стати створення сприятливих умов для швидкого та збалансованого розвитку деревообробного комплексу України з метою комплексної та глибокої переробки всієї деревини, що заготовлена.

З огляду на викладене український сегмент деревообробки потребує термінового втручання з метою значного покращення інвестиційного клімату, умов ведення бізнесу, розвитку внутрішнього ринку, розробки заходів щодо сприяння експорту готової продукції, зменшення експорту необробленої деревини, концентрації лісопильного виробництва, раціонального використання відходів деревообробки, розширення та вдосконалення існуючих механізмів реалізації необробленої деревини.

Для виконання поставлених задач необхідно реалізувати наступні заходи:

1. Розробити та затвердити концепцію розвитку лісопромислового комплексу України.

2. На основі даної концепції розробити програми інвестиційного розвитку підгалузей деревообробного сегменту України.

3. Під егідою Мінекономрозвитку створити міжвідомчу постійно діючу робочу групу з представників відомств, галузевих асоціацій та науковців з метою розробки та координації заходів щодо реалізації та виконання Програми розвитку лісопромислового комплексу. Першочерговим завданням цієї комісії має стати розробка концепції реформування Держлісагентства України на основі антимонопольних принципів.

4. Підготувати та прийняти зміни до Наказу Держкомлісу України від 19.02.2007 р. № 42 щодо удосконалення Положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини.

5. Розробити і упровадити дієвий та прозорий механізм формування стартових цін на необроблену деревину.

6. Розробити та ввести в дію положення щодо запровадження довготермінових договорів купівлі-продажу необробленої деревини для підприємств з історією виробництва, терміном від 1 до 10 років.

7. Підготувати та прийняти Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про закупівлю товарів за державні кошти» з метою надання пріоритету вітчизняним виробникам продукції деревообробки та меблів під час закупівлі для державних потреб.

8. Розробити та впровадити ринкові механізми нетарифного регулювання внутрішнього ринку продукції деревообробки та меблів, наприклад, технічні регламенти, екологічні, санітарні, радіологічні, фітосанітарні, фінансові, правові норми та правила.

9. Підготувати та прийняти Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України» з метою звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання деревини на постійній основі.

10. Прийняти проект Закону України «Про встановлення ставок вивізного (експортного) мита на деревину», № 2325 від 19 лютого 2013 року.

11. Прийняти проект Закону України «Про внесення змін до Лісового кодексу України щодо надання доступу до лісових ресурсів (заготівля лісосировини) тимчасовим лісокористувачам».

12. Вжити заходів щодо розвитку внутрішнього ринку України, для чого ввести такі ставки ввізного мита:

Вид продукції	Код продукції	Розмір імпортного мита, %
Меблі	9401, 9403	10
ДСП ламіноване	4410195000	7
ДСП шліфоване	4410191000	5
МДФ	4411210000,4411290000,4411929000	7
Фанера	4412190000	7

13. В якості компенсаторів ввести нульові ставки ввізного мита на комплектуючі та фурнітуру для меблів.

14. Спростити механізм ввезення на митну територію України промисловими підприємствами обладнання та машин з метою їх модернізації, зниження енергоємності та створення нових деревообробних виробництв, впровадивши нульові ставки ввізного мита та податку на додану вартість.

15. Стимулювати експорт продукції деревообробки шляхом надання дотацій підприємствам для участі у міжнародних виставках.

16. Сприяти розвитку науки та освіти в царині деревообробки шляхом запровадження певних інструментаріїв для підприємств (наприклад, зменшення ставки оподаткування), що комплектують штат із випускників державних навчальних закладів, по заохоченню співпраці з університетами, коледжами, технікумами, училищами для проведення практичного навчання студентів. Це забезпечить галузь висококваліфікованими фахівцями, ознайомленими з новітніми технологіями та обладнанням, які спроможні вирішувати актуальні задачі раціонального використання лісосировини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція державної промислової політики України. Указ президента України від 12 лютого 2013р. № 102-2003.
2. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція проекту Загальнодержавної економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року» від 9 липня 2008 р. № 947-р.
4. Положення про Міністерство промислової політики України. Указ Президента України від 19 липня 2013 року № 389/2013.
5. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Режим доступу: www.me.gov.ua
6. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003р. № 1160-IV.
7. Положення про організацію та проведення аукціонів з продажу необробленої деревини. Наказ Держкомлісгоспу України від 19 лютого 2007р. № 42.
8. Лісове господарство України: стратегія розвитку /за ред. акад. НАН України І.Р.Юхновського.К., 2003р.
9. Лісове господарство: українські реалії та досвід Європи. Режим доступу: www.investukraine.com
10. Господарський кодекс України.
11. Закон України «Про захист економічної конкуренції від 11.01.2001р. № 2210-III.
12. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
13. Номенклатура промислової продукції. Наказ Державної служби статистики України від 17.12.2012р. № 520
14. Довідник кодів товарів згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної Діяльності (УКТ ЗЕД). Режим доступу: www.dtk.com.ua
15. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про митний тариф України» № 2829-VI від 21 грудня 2010 року.
16. Толчанова З.О. Організаційно-економічні засади раціонального використання лісових ресурсів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Рівне, 2011 р. – с.12.